

SAFO MATJON
UMIDA SHERMATOVA
ZUHRA SHERMATOVA

BOLALAR ADABIYOTI

DARSLIK - XRESTOMATIYA

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

**SAFO MATJON
UMIDA SHERMATOVA
ZUHRA SHERMATOVA**

BOLALAR ADABIYOTI

(DARSLIK - XRESTOMATIYA)

Toshkent
«ZEBO PRINT»
2023

UO'K 821-93;373
KBK 83.8;74.202
M-73

SAFO MATJON, UMIDA SHERMATOVA, ZUHRA SHERMATOVA.
BOLALAR ADABIYOTI [DARSLIK - XRESTOMATIYA]: – Toshkent.
Zebo Print – 2023.- 368 bet.

Mas'ul muharrir:

Taqrizchilar:

Ushbu darslik-xrestomatiya mualliflarning ko'p yillik ilmiy-pedagogik faoliyati davomidagi izlanishlari mahsuli sifatida pedagogika oliy o'quv yurtlarining 5111700 – "Boshlang'ich ta'lim va sport, tarbiyaviy ish hamda 5111900 – 'Maktabgacha ta'lim' yo'nalishi talabalariga bolalar adabiyotining shakllanish tarixi, maqsad va vazifalari, taraqqiyot bosqichlari, o'ziga xos xususiyatlari yuzasidan "Bolalar adabiyoti" dasturi asosida muayyan darajada saboq berishga mo'ljallangan. Undan pedagogika-psixologiya va gumanitar fanlar fakultetlari talabalari, magistrlar, ilmiy tadqiqotchilar, shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilari va boshlang'ich sinf o'qituvchilari ham foydalanishlari mumkin.

ISBN 978-9943-8555-9-5

KIRISH

So'nggi yillar oliy ta'lim tizimida "Bolalar' adabiyoti" fani "Ona tili va adabiyot", "Bolalar adabiyoti va folklor" kabi qo'shma fanlar tarkibida qisqartishlar hisobiga o'rganib kelinmoqda. Bizningcha, "Bolalar adabiyoti" "Maktabgacha ta'lim", "Boshlang'ich ta'lim", "Defektologiya" yo'nalishlarida 1-blok tarkibida alohida fan sifatida o'rganilishi maqsadga muvofiqdir. Negaki, u maxsus ixtisosliklar asosida "kitobxonlikni keng yoyish va yoshlarimizning kitobga bo'lgan muhabbatini, ularning ma'naviy immunitetini yanada oshirishga qaratilgan ishlarimizni yangi bosqichga olib chiqish vazifasi" (SH.M.Mirziyoyev. 1-tom, 286-bet) ijrosini ta'minlashda alohida o'rin tutadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarorida qayd qilingan "bir-biribilanuzviy bog'liq bo'lmagan fanlarasosida tuzilgan o'quv dasturidan bosqichma-bosqich voz kechish va o'quv fanlari sonini optimallashtirish"ga doir ko'rsatmasi bu borada muhim dasturilamal bo'lishi lozim. Qolaversa, mazkur "Qaror"da "o'qitish usullarini takomillashtirish, ta'lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish" talabining qo'yilishi ham ushbu muammoning ijobiy yechimini ta'minlashga xizmat qiladi.

"Quron"ning dastlabki oyati "Iqra"ning boshlanishidan ma'lumki, inson ma'naviyati va ijtimoiy jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq kitobxonlik borasida garchi asrlar osha boy tajriba to'plangan bo'lsa-da, uning milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari yuz tutgan Yangi O'zbekiston rivojida davlat ahamiyatiga molik ta'lim-tarbiya masalasi sifatida kun tartibiga qo'yilishi MTM va boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida "Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga", boshlang'ich

ta'lim "ta'lim oluvchilarda umumiy o'rta ta'limni davom ettirish uchun zarur bo'lgan savodxonlik... asoslarini shakllantirishga" qaratilishi ham yosh avlodni kitobxonlik ko'nikmalarini uzluksiz ta'limning ilk bosqichi – maktabgacha ta'lim tizimidan boshlab tarkib toptirishni taqozo etadiki, bu borada bolalar adabiyoti katta imkoniyatga ega.

Zero, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 12-yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi Farmoyishida "... ta'lim muassasalari, kutubxonalar, mahallalarda kitob mualliflari bilan ijodiy uchrashuvlarni tizimli ravishda tashkil etish hamda ta'lim muassasalari, ayniqsa, maktabgacha va boshlang'ich ta'limda o'qish madaniyati va mutolaa ko'nikmalarini shakllantirish; ta'lim muassasalarida sinfdan tashqari o'qish uchun tavsiya etilgan o'zbek va chet el adiblarining mumtoz va zamonaviy asarlarini tanlab, xrestomatiya adabiyotlari ro'yxatlarini qayta ko'rib chiqish va o'quv jarayoniga mutolaa etilgan asarlar asosida insho yozish tizimini joriy etish, adabiyot to'garaklari faoliyatini moddiy qo'llab-quvvatlash" masalasining ta'kidlab ko'rsatilishiga doir vazifalar yechimida bolalar adabiyoti muhim o'rin tutadi.

"Bolalar adabiyoti" deb nomlangan ushbu darslik-xrestomatiya ana shu ehtiyoj tufayli yuzaga kelgandir.

BIRINCHI BOB

O'ZBEK BOLALAR ADABIYOTINING SHAKLLANISH TARIXI VA TARAQQIYOT TENDENSIYALARI

Bolalar adabiyoti – fan sifatida

Reja:

1. Bolalar adabiyoti va uning shakllanish tarixi.
2. Bolalar adabiyotining maqsad va vazifalari.
3. Bolalar adabiyotida adreslilik.
4. Bolalar adabiyotining taraqqiyot bosqichlari.

Kul Tegin va Bilga Xoqon yodnomalari “Kitobi dada Qo‘rqut”, “Devonu lug‘otit-turk”, “Qobusnoma” kabi tarixiy-badiiy manbalar o‘zbek bolalar adabiyoti boy tarixga ega ekanligidan, uning ilk namunalari “o‘zbek” degan atamaning yuzaga kelishidan ko‘p zamonlar ilgari allalar, ovutmacholqlar, erkalatmalar, sanamalar, olqishlar, qarg‘ishlar, qo‘shiqlar, topishmoqlar, maqollar, chopchaklar shaklida mavjud bo‘lganidan darak beradi. Hatto eramizdan oldin yashab o‘tgan Gerodot va Polien kabi grek tarixchilarining O‘rta Osiyo hududlarida Shiroq va To‘maris haqidagi tarixiy afsonalarning keng tarqalganligiga doir ma‘lumotlar bor. Bu esa vatanparvarlik, jasurlik, rostgo‘ylik, kelajakka ishonch va e‘tiqod, avlod-ajdodlarga sadoqat tuyg‘ulari bilan bog‘liq farzand tarbiyasi bani basharning ibtidoiy davrlaridan bizga meros bo‘lib kelganligiga misol bo‘la oladi. Mazkur afsonalar bilan bir qatorda so‘nggi davrlarda yaratilgan pandnomalar, axloqiy didaktik dostonlar, qissalar, afsona va rivoyatlar o‘tgan asrning boshlarida ko‘pgina qardosh xalqlarda bo‘lgani kabi badiiy adabiyotning maxsus tarbiyaga yo‘g‘rilgan bu sohasi bolalar adabiyoti sifatida shakllanishiga asos bo‘ldi.

Kichkintoylar adabiyotining shakllanish va rivoji uning adresliliigi (maktabgacha ta‘lim yoshidagi, kichik maktab yoshidagi, o‘rta va katta yoshdagi hamda o‘smir yoshidagi bolalarga mo‘ljallab yaratilishi), **tarbiyaviy g‘oyalar**

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoev SH.M. "Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir". O'z AS, 2017 yil 4 avgust.
2. Mirziyoev SH.M. Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir.\\ O'zbekiston adabiyoti va san'ati.2021-yil. 22-avgust.
3. Каримов И.А. Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор. –Т.: Ўзбекистон. 2009.
4. Абдулла Авлоний. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. –Т.: Ўқитувчи, 1992.
5. Абдулла Авлоний. Ўсон, миллат. –Т.: Шарқ. 1993.
6. Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шахри.-Т.: А.Қодирий номидаи халқ мероси нашриёти. 1993.
7. Abdurahmon Akbar. Cho'ntakdagi daraxt. –Т.: O'zbekiston, 2016.
8. Адашбоев Т., Д.Ражаб. Сатрлардан таралган меҳр. –Т.: Turon zamin ziyo". 2017.
9. Адашбоев Т. Osmondagi darvoza. –Т.: Sharq. 2012.
11. Асқад Мухтор. Эд-юрт керак экан одамга. –Т.: Гафур Гулом номидаги нашриёт –матба ижодий уйи, 2011.
12. Баракаев Р. Ўзбек болалар адабиёти ва Абдулла Авлоний ижоди. –Т.: ФАН, 2004.
13. Баракаев Р. Жонажоним, шеърият. –Т.: Чўлпон, 1997.
14. Баракаев Р., Очилов Э. Бадий тасвир маҳорати. –Т.: Muharrir, 2019.
15. Болажонлик саодати. –Т.: Muharrir, 2011.
16. Болалар адабиёти ва замонавийлик. –Т.: ФАН, 1991.
17. Воҳидов Э. Сўз латофати. –Т.: Ўзбекистон, 2018.
18. Дилшод Ражаб, Гулноза Жўраева. Маҳорат қирралари. –Т.: Paradigma. 2018.
19. Fayzullayev X. "Dashtu dalalarda" romanida naturalistik tasvir qirralari "Tafakkur ziyosi" ilmiy uslubiy jurnal. 2020/ 4-son. 131-b.
20. Jamilova B. O'zbek bolalar adabiyoti. O'quv qo'llanma. –Т.: Noshir, 2019.
21. Жаҳонгиров Ғ. Ўзбек болалар фольклори. –Т.: Ўқитувчи, 1975.
22. Жумабоев М. Болалар адабиёти. Дарслик. –Т.: ФАН, 1978.

23. Жумабоев М. Ўзбек ва жаҳон болалар адабиёти. Мажмуа. -Т.: Ўқитувчи, 1996.
24. Жўраева Г. Ўзбек болалар шеърлятида ҳажвий образ яратиш маҳорати.-Т.: Muhfrir, 2011.
25. Жўраева Г. Ўзбек болалар шеърлятида ҳажвия. -Т.: Нодирабегим, 2022.
26. Иброҳимова З. Кичкинтойлар адабиётининг хусусиятлари.-Т.: Ўқитувчи, 1994.
27. Иброҳимова З. Қувноқликка яширинган изтироблар. -Т.: Ўзбекистон Миллий кутубхонаси. 2005.
28. Ирисхўжаева С. Болалар адабиётлида дидактика.-Т.: ФАН, 1978.
29. Комилов Н. Тасаввуф ёки комил инсон ахлоқи. - Т.: Ёзувчи. 1996.
30. Ko'chkarova F., Shabtullayeva E. O'quvchilarning kitob mutolaasiga qiziqishlarini shakllantirish.//Uzluksiz ta'lim. 2021. №3.
31. Мамажонов С. Ишонч ва бурч. -Т.: Ёш гвардия, 2001.
32. Маҳмудов Т. Мустақиллик ва маънавият. - Т.: Шарқ. 1996.
33. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар.-Т.: Ўзбекистон, 2000.
34. Мусурмонова О. Маънавий қадриятлар ва ёшлар тарбияси. - Т.: Ўқитувчи. 1996.
35. Низомулмулк. Дорға осилган ит. -Т.: Янги аср авлоди. 2004.
36. Nishonova S. Komil inson tstbiyasi. -Т.: 2003.
37. Norqobilov N. Ovul oralagan bo'ri. -Т.: "Sharq", 2005, 3-bet.
38. Norqobilov N. "Dashtu dalalarda". - Т.: O'zbekiston, 2009
39. Norqobilov N. "Рахмоқ" -Т.: O'qituvchi, 1997
40. Педагогика. Энциклопедия. 3 жилдлик. 1-3-жилдлар. -Т.: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 2015, 2017.
41. Расулов А. Ўзлик сари йўл. -Т.: Адиб, 2012.
42. Расулов А. Ғаройиб салтанат. -Т.: Адиб, 2012.
43. Rasulova Z. Ta'lim tizimida kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning psixologik muammolari.// Uzluksiz ta'lim. 2021. №3.

44. Рустам Назар. Ердаги қуёш. Урганч: Хоразм нашриёти. 2008.
45. Рустамов А. Сўз хусусида сўз. –Т.: Ёш гвардия, 1987.
46. Safarov O. She`rim ochil dasturxon. –Т.: Musiqa, 2011, 96- b.
47. Safarov O., Jamilova B., Safarova N. Bolalar adabiyoti va folklor. –Т.: Turon zamin ziyo. 2015.
48. Сафаров О. Болалик куйчиси. –Т.: ФАН, 1978.
49. Safarov O., Barakayev R., Jamilova B. Bolalar adabiyoti. Buxoro: Durdona nashriyoti, 2019.
50. Турдиева К. XX асрнинг 60-80- йиллар ўзбек болалар шеърлятида маънавий масалалари. –Т.: 2013.
51. Тўхлиева Д. Навоий ҳикоятлари. –Т.: 2014.
52. Choriev A., Choriev I. Pedagogikaning metodologik asosi va ilmiy tadqiqot metodlari. – Т.: “Nishon noshir”. 2016.
53. Шермухамедов П. ва бошқалар. Ўзбек болалар адабиёти. Дарслик. Хрестоматия. Ўқитувчи, 1976.
54. Shermatova U. Tarixiy, adabiy-badiiy manbalarda vatan timsoli. –Т.: Nodirabegim. 2021.
55. Эшқобил Шукур. Бобо сўз изидан. –Т.: Шарқ, 2018.
56. Юнусов М. Болалар қалбининг байрами. –Т.: Ёш гвардия 1974.
57. Юнусов М. Болалар қалбининг байрами. –Т.: Ёш гвардия 1974.
58. Хожибоев С. Қувноқ алифбе. –Юлдузча. 1990.
59. O`zbek bolalar adabiyoti va adabiy jarayon. –Т.: FAN, 1989.
60. O`zbek bolalar adabiyoti antologiyasi. 2 jildlik. 1-2- jildlar. –Т.: O`qituvchi, 2017.
61. Ўзбек болалар адабиёти. –Т.: Ёш гвардия, 1976.
62. Қахрамонов Қ. Адабий танқид ва ўзбек болалар адабиёти. –Т.: ФАН, 1991.
63. Қахрамонов Қ. Адабий танқид янгиланиш жараёнлари. –Т.: Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2009.
64. Қосимов Б. ва бошқалар. Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти. –Т.: Маънавийт, 2004.
65. Quronov D.N. Adabiyot nazariyasi asoslari. –Т.: Noshir. 2019.
66. Қўзи Исмоил. Шўх акалар, шумтакалар. –Т.: Тафаккур қаноти, 2016.
67. Қўшчонов М. Она таъзим, болага меҳр. –Т.: Ёш гвардия 1983.

MUNDARIJA

Kirish.....	3
-------------	---

Birinchi bob

O'zbek bolalar adabiyotining shakllanish tarixi va taraqqiyot tendensiyalari

Bolalar adabiyoti fan sifatida.....	5
Alisher Navoiy ijodida pand-nasihat motivlari.....	19

IKKINCHI BOB

Milliy uyg'onish davri bolalar adabiyoti

Milliy uyg'onish davri bolalar adabiyotida ta'lim-tarbiya muammosi.....	25
G'afur G'ulom - faylasuf shoir va yozuvchi.....	31
Sulton Jo'ra ijodi.....	43

UCHINCHI BOB

Bolalar adabiyotida adreslilik. Maktabgacha yoshdagi bolalar adabiyoti va maktab yoshidagi bolalar adabiyoti

Shukur Sa'dulla -quvnoq bolalik kuychisi	49
Mahmud Murodov - kichik yoshdagi bolalar ruhiyati musavviri.....	57
Po'lat Mo'min - odob-axloq kuychisi.....	65
Kavsar Turdiyeva ijodi.....	71
Dilshod Rajab . Tarjimai hol.....	82

TO'RTINCHI BOB

O'rta va katta yoshdagi bolalar adabiyoti

Quddus Muhammadiy - tabiat va ma'naviyat kuychisi....	91
Hakim Nazir ijodida ma'naviy-axloqiy tarbiya motivlari.....	100
Qudrat Hikmat ijodi.....	113
Sunnatilla Anorboyev - ijodida ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurash tasviri.....	120
Nosir Fozilov badiiy sujet ustasi.....	127
Farhod Musajon -psixologik tasvir ustasi.....	154

Miraziz A`zam ijodida falsafiy g`oyalar talqini.....	162
Tursunboy Adashboyev she`riyatida beg`ubor bolalik talqinlari.....	179
Qambar O`tayev ozod va obod Vatan kuychisi.....	190

BESHINCHI BOB

O`smirlar adabiyoti

Xudoyberdi To`xtaboyev satguzasht janrlar ustasi.....	195
Latif Mahmudov ijodida ma`naviy-axloqiy tarbiya motivlari.....	211
Normurod Norqobilov ijodida inson va tabiat munosabatlari tahlili.....	222

OLTINCHI BOB

Istiqlol davri bolalar adabiyoti

Istiqlol davri bolalar adabiyotining badiiy xususiyatlari.....	246
Safar Barnoyev ijodida urush va tinchlik mavzusi.....	255
Anvar Obidjon serqirra ijodkor.	263
Abdusaid Ko`chimov.....	280

YETTINCHI BOB

Jahon bolalar adabiyoti

Aka-uka Yakob va Vilgelim Grimmlar jahon ertakchiligi daholari sifatida.....	292
G.X.Andersen ertaklar qiroli.....	296
A.S.Pushkin - umuminsoniy qadriyatlar kuychisi.....	314
Lev Tolstoy -yuksak ma`naviyat kuychisi.....	324
S.Ya. Marshak ijodida psixologizm.....	344
K.I.Chukovskiy folklorshunos olim va shoir.....	351

**SAFO MATJON
UMIDA SHERMATOVA
ZUHRA SHERMATOVA**

BOLALAR ADABIYOTI

(DARSLIK - XRESTOMATIYA)

Muharrir: X. Tahirov
Texnik muharrir: S. Meliquziyeva
Musahhih: M. Yunusova
Sahifalovchi: A. Isxoqov

Nashr. lits № 2244. 25.08.2020 y.
Bosishga ruxsat etildi 22.10.2023 y.
Bichimi 60x84 1/16. Ofset qog'oz. "Cambria"
garnituras. Hisob-nashr tabog'i. 23.
Adadi 100 dona. Buyurtma № 16.

«ZEBO PRINT» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent sh., Yashnobod tumani, 22-harbiy shaharcha

